

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena

Uvod

U okviru programa *Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna* provodi se projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*.

Sustavan timski rad na hrvatskome strukovnom nazivlju započeo je u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2008. godine u okviru jednogodišnjega projekta *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije*. Taj je projekt trajao od 15. siječnja 2008. do 15. siječnja 2009. godine. Cilj je projekta bio osigurati potrebne preduvjete za provedbu druge faze projekta, u kojoj je predviđena suradnja sa stručnjacima različitih struka koja bi dovela do sustavnije izgradnje hrvatskoga nazivlja odabranih struka. U sklopu toga projekta izgrađena je terminološka baza podataka (koja se tijekom godina dograđivala), osmišljene su terminološke radionice s pomoću kojih bi se budući suradnici osposobili za terminološki rad te je napisan *Hrvatski terminološki priručnik* namijenjen svima koji se bave terminološkim radom ili se susreću s terminološkim problemima. Priručnik je dosad imao tri izdanja (2009., 2011. i 2012.).

Od siječnja 2009. godine započela je druga faza rada na *Struni*, u kojoj Hrvatska zaklada za znanost raspisuje natječaje za potporu projektima izgradnje nazivlja pojedinih struka, a Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pruža jezičnu, terminološku i terminografsku podršku prihvaćenim projektima. Dosad je u sklopu *Strune* završeno ili je u tijeku tridesetak projekata različitih struka. Jedan od njih je i projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, koji traje od 24. svibnja 2019. do 23. studenoga 2020.

Zašto projekt *Jena*

Projekt je pokrenut zbog potrebe usustavljivanja hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Temeljni je cilj projekta tijekom projektnoga razdoblja unijeti u bazu *Strune* najmanje 1500 jezikoslovnih naziva sa sinonimima, antonimima, podređenim nazivima, definicijama i istovrijednicama na engleskome, njemačkome, francuskome i ruskome jeziku. Najčešći će jezikoslovni nazivi imati i istovrijednice na švedskome jeziku. Takva baza bit će temelj za daljnje usustavljivanje jezikoslovnoga nazivlja jer će se i nakon završetka projekta upotpunjavati dodavanjem novih naziva.

¹ Ovaj rad izrađen je na projektu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Struna-2017-09-05), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

Pokretanje projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* potaknuto je ovim činjenicama:

1. Hrvatsko jezikoslovno nazivlje neujednačeno je i nesustavno. Nesustavnost jezikoslovnoga nazivlja može se uočiti na svim jezičnim razinama. Na to često upozoravaju i učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika jer ta nesustavnost dovodi do problema, posebno pri sastavljanju pitanja za državnu maturu i za natjecanje iz hrvatskoga jezika.

- zamjena / sa o, zamjena / s o, alternacija /o, vokalizacija, alternacija / sa o, alternacija / s o
- afrikate, poluzatvorni suglasnici, sliveni suglasnici, slivenici, polupregradnici, prekidni tjesnačnici
- prednaglasnica, proklitika, prepozitivna atonička riječ, prislonjenica

iz članka Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica, Vidović, Domagoj. 2006. Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju. *Filologija* 46–47. 101–122.

2. Hrvatski jezik važan je predmet u osnovnim i srednjim školama te je jedan od triju obvezatnih predmeta na državnoj maturi. S jezikoslovnim se nazivljem učenici susreću i pri učenju stranih i klasičnih jezika. Stoga nesustavnost jezikoslovnoga nazivlja dovodi do otežanoga razumijevanja gradiva, problema pri sastavljanju testova za natjecanje u kojima treba predvidjeti očekivane učeničke odgovore, a to su često sinonimni nizovi od nekoliko naziva jer se u školskim udžbenicima gotovo za svaki naziv navodi nekoliko sinonima. Nastavnici i učitelji, autori srednjoškolskih udžbenika, recenzenti i članovi povjerenstava za ocjenu školskih udžbenika, članovi povjerenstava za natjecanje iz hrvatskoga jezika te članovi radnih skupina i savjetnici na državnoj maturi redovito upozoravaju na nesustavnost temeljnoga jezikoslovnog nazivlja na svim razinama: uporabu istoznačnih i blisko značnih naziva, uporabu različitih naziva u različitim udžbenicima, uporabu različitih naziva u osnovnoj i srednjoj školi te uporabu različitih naziva u visokoškolskim udžbenicima.

Ubit će nas terminologija. Za jednu jezičnu pojavu imamo nekoliko naziva, a mislim da tvorba riječi u tome prednjači.

izvadak iz e-poruke učiteljice osnovne škole upućene na adresu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje

3. Jezikoslovno nazivlje dijelom ulazi i u opći jezik (pa je i dijelom općih rječnika) te u druge srodne struke, npr. komunikologiju, defektologiju, antropologiju, psihologiju, knjižničarstvo itd.

tjèsnačnik

im. m. (G tjèsnačnika; *mn. N* tjèsnačnici, G tjèsnačnikā) *gram.* šumnik pri čijemu izgovoru ne postoji potpun zatvor nego zrak prolazi kroz mali otvor uz stvaranje zvuka trenja; *sin.* (frikativ, strujnik)

1. slika: Natuknica *tjesnačnik* u *Hrvatskome školskom rječniku* (rječnik.hr)

4. Problem neusustavljenosti jezikoslovnoga nazivlja izražen je i u znanstvenoj literaturi, posebno u suvremenijim jezikoslovnim pravcima (kognitivna lingvistika, generativna lingvistika, tekstna lingvistika, neurolingvistika itd.).

Problemu normiranja jezikoslovnoga nazivlja treba posvetiti više pozornosti i stoga što za hrvatski jezik ne postoje suvremeniji terminološki priručnici jezikoslovnoga nazivlja od Simeonova *Enciklopedijskoga rječnika lingvističkoga nazivlja*, koji je deskriptivan i objavljen 1969. godine, i prijevoda Traskova leksikona *Temeljni lingvistički pojmovi* objavljena 2005. godine, koji je prijevodni leksikon te ne obuhvaća sve teme ni nazive potrebne za hrvatski jezik, a s obzirom na vrijeme objavljivanja ne obuhvaća ni nazivlje suvremenijih lingvističkih teorija i pravaca.

Korpus i abecedarij

Metodologija rada u *Jeni* prilagođena je metodologiji rada u *Struni*. Pristup je obradi građe u *Jeni* deskriptivno-preskriptivan u skladu sa stajalištem da deskriptivizam i preskriptivizam nisu i ne bi trebali biti suprotstavljeni pristupi jer nema preskriptivnoga rada koji se ne temelji na deskripciji koja mu prethodi. Da bi se pojačala deskriptivna sastavnica *Jene*, u sklopu projekta izrađen je i korpus jezikoslovnoga nazivlja koji se nalazi u *Sketch Engineu* te mu svi zainteresirani mogu pristupiti slanjem e-poruke na adresu Instituta (više o tome vidi na mrežnim stranicama *Jene* <http://ihjj.hr/jena/index.php/2020/03/27/korpus-jene/>). O korpusu *Jene* već je pisano u *Hrvatskome jeziku* (vidi članak Marković, Mario; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica. 2020. Kako pronaći jezikoslovni naziv. *Hrvatski jezik* 7/1. 18–22.).

Suradnici koji su obrađivali pojedina tematska područja izradili su u suradnji s voditeljicom projekta abecedarij za svako potpodručje. Pri uspostavi abecedarija posebna je pozornost posvećena sustavnim odnosima (sinonimija, antonimija, hiperonimija, hiponimija, holonimija, meronimija). Nakon što su sastavljeni i pročišćeni abecedariji pojedinih područja, sastavljen je jedinstveni radni abecedarij, koji se stalno upotpunjava. Iako su nazivi najčešće imenice, natuknice su i riječi drugih vrsta, pa čak i oblici, npr. imperativ u generativnoj gramatici (*pomakni, spoji*). Abecedarij u načelu ne obuhvaća imena ni nazive jezika. Abecedarij se po potrebi uspoređuje s abecedarijem dobivenim iz korpusa te mu se dodaju nazivi dobiveni korpusnom pretragom.

Obrada i normiranje jezikoslovnih naziva

Jezikoslovni nazivi obrađeni su u terminološkim člancima. Opća je struktura terminološkoga članka određena bazom *Struna* i izgleda ovako:

broj	
status naziva: naziv	faza obradbe: zaključano autorski: ne
definicija: nepromjenjiva ili promjenjiva riječ kojom se označuje koliko čega ima ili koje je što u poretku	
radna definicija: nepromjenjiva ili promjenjiva riječ kojom se označuje koliko čega ima ili koje je što u poretku	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: morfologija	
podređeni pojam: glavni broj; redni broj	
<hr/> <div style="display: flex; justify-content: flex-end;"> <div style="text-align: right;"> <p>istovrijednica - engleski: number</p> <p>istovrijednica - njemački: Zahlwort, Numerale</p> <p>istovrijednica - francuski: numéral</p> <p>istovrijednica - ruski: числительное</p> <p>istovrijednica - švedski: räkneord</p> <hr/> <p>jezična odrednica: imenica</p> <p>broj: jednina</p> <p>rod: muški</p> <p>poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/atribut/80/#pravilo</p> </div> </div>	

2. slika: Natuknica *broj* u *Jeni*

Na 2. slici vidimo obradu natuknice *broj*. Uz natuknicu (u ovome slučaju *broj*) navedena je gramatička oznaka (*im. m. jd.*), definicija, istovrijednice na engleskome, njemačkome, francuskome, ruskome i švedskome. Podređeni su nazivi *glavni broj* i *redni broj*. U rječničkome članku nalazi se i poveznica na poglavlje o brojevima iz *Hrvatske školske gramatike*. Budući da se u bazi *Struna* nalazi nazivlje velikoga broja struka, u posljednjemu je polju naveden projekt (jezikoslovlje) te potpodručje (morfologija).

Brojevi su riječi kojima označujemo koliko čega ima ili koje je što po redu. Dijele se na glavne brojeve (odgovaraju na pitanje *Koliko čega ima? Jedan., Dva.*) i redne brojeve (odgovaraju na pitanje *Koji je po redu? Prvi., Drugi.*).

U hrvatskome standardnom jeziku sklanjaju se svi redni brojevi i glavni brojevi *jedan, dva, tri* i *četiri*.

Glavni se brojevi sklanjaju ovako:

	jednina			množina			
	muški rod	ženski rod	srednji rod	muški i srednji rod	ženski rod	svi rodovi	svi rodovi
N	jedan	jedna	jedno	dva	dvije	tri	četiri
G	jednog(a)	jedne	jednog(a)	dvaju	dviju	triju	četiriju
D	jednom(u)	jednoj	jednom(u)	dvama	dvjema	trima	četirima
A	jednog(a) (za živo), jedan (za neživo)	jednu	jedno	dva	dvije	tri	četiri
L	jednom(e)	jednoj	jednom(e)	dvama	dvjema	trima	četirima
I	jednim	jednom	jednim	dvama	dvjema	trima	četirima

3. slika: Poglavlje *Brojevi* u *Hrvatskoj školskoj gramatici*, na koje se povezuje natuknica *broj* u *Jeni*

Uz neke se natuknice nalaze i dopušteni, nepreporučeni i zastarjeli nazivi (o zastarjelicama vidi rad Horvat i Mihaljević *Kako se nekad govorilo o jeziku* u ovome broju *Hrvatskoga jezika*). Nazivi se u *Jeni* normiraju s pomoću terminoloških načela.

Terminološka načela:

- Domaći naziv ima prednost pred stranim.
- Internacionalizam latinskoga i grčkoga podrijetla ima prednost pred nazivom iz drugih stranih jezika.
- Kraći naziv ima prednost pred duljim.
- Naziv treba biti usklađen s normama hrvatskoga standardnog jezika na svim jezičnim razinama.
- Tvorbeno plodniji naziv ima prednost pred nazivom od kojega je teško tvoriti tvorenice.
- Preporučuje se da naziv bude jednoznačan u pojedinome području.
- Prednost ima naziv koji je prihvaćen među stručnjacima.
- Treba nastojati da se naziv što manje mijenja.
- Naziv treba biti usklađen s terminološkim sustavom.

Uz neke se natuknice nalaze i napomene u kojima se daju dodatna objašnjenja, normativne napomene ili navode primjeri.

pleonazam	
status naziva: naziv	faza obradbe: zaključano autorski: ne
definicija: gomilanje istoznačnih riječi ili sastavnica	
radna definicija: gomilanje istoznačnih riječi ili sastavnica	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
<p>istovrijednica - engleski: pleonasm</p> <p>istovrijednica - njemački: Pleonasmus</p> <p>istovrijednica - francuski: pléonasme</p> <p>istovrijednica - ruski: плеоназм, периссология</p>	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	
<p>napomena: Pri definiranju pleonazma potrebno ga je razgraničiti od tautologije. Pleonazam i tautologija vrste su zalihosti jer u njima dolazi do ponavljanja obavijesti. I pleonazam i tautologija promatraju se i kao jezični problem i kao stilske figure. I pleonazam i tautologija višeznačni su nazivi jer označuju jezičnu pojavu i, procesom metonimizacije, izričaj koji je nastao tom jezičnom pojavom. Tautologija je odnos koji se temelji na sinonimiji, tj. u istome se izričaju pojavljuju sinonimi, npr. lijep i krasan, gnjusan i odvratn, glup i blesav itd. Poseban je slučaj kad se dvaput ponovi isti izraz (npr. lijep i lijep, ide i ide). Pleonazam se katkad određuje kao pojam nadređen tautologiji, a katkad samo kao pojava u kojoj je značenje jednoga sastavnoga elementa uključeno u značenje drugoga sastavnoga elementa (npr. iziči van). Dakle, prema nekim je autorima pleonazam nadređen (hiperonim) tautologiji, dok drugi pleonazam i tautologiju smatraju istorednima i neistoznačnima nazivima (kohiponimima).</p>	

4. slika: Natuknica *pleonazam* u *Jeni*

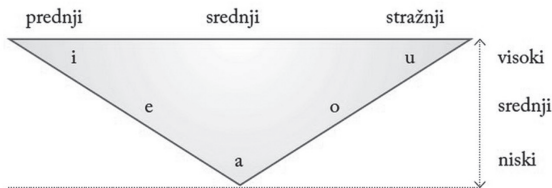
Zaključak

Projekt *Jena* završava 23. studenoga 2020. Nakon završnoga vrednovanja projekta jezikoslovni će nazivi biti javno dostupni u terminološkoj bazi *Struna* (struna.ihjj.hr). U okviru projekta *Jena* izradit će se i monografija *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, u kojoj dvadesetak autora progovara o problemima jezikoslovnoga nazivlja u različitim potpodručjima te o načinu odabira preporučenoga naziva i istovrijednica na stranim jezicima.

Rezultati rada na ovome projektu te mnogi radovi o jezikoslovnome nazivlju (ihjj.hr/jena/index.php/radovi-o-jezikoslovnom-nazivlju) dostupni su na mrežnim stranicama *Jene* (ihjj.hr/jena).

O Jeni

.....

Pronađi na stranici

Posljednje objave

Projekt Jena predstavljen na videokonferenciji
26. rujna 2020.

Prihvaćeno periodično izvješće Jene 20. rujna
2020.

5. slika: Mrežne stranice *Jene*

Radovi o jezikoslovnome nazivlju

.....

- Horvat, Marijana i Martina Kramarić. 2020. Jezikoslovno nazivlje u gramatikama M. A. Reljkovića i G. Vinjalića. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 46/1, 93-109.
- Blagus Bartolec, Goranka. 2020. Hrvatska leksikografija kao čuvar leksičkoga blaga. *Hrvatski jezik* 71/2, 37-42.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Pojmovnik u *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 224-244.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji. *Studia lexicographica*. 75-95.
- Mihaljević, Milica. 2020. Osobni podstil – nazivlje i razvoj u prvoj polovici 20. stoljeća. *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 2*. Ur. Maja Glušasc. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek – Zagreb. 11-52.
- Marković, Mario; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica. 2020. Kako pronaći jezikoslovni naziv. *Hrvatski jezik* 71/1, 18-22.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Croatian Web Dictionary – Mrežnik vs. Croatian Linguistic Terminology – Jena. *INFUTURE 2019: Knowledge in the Digital Age*. Ur. Bago, Petra; Hebrang Grgić, Ivana; Ivanjko, Tomislav; Juričić, Vedran; Miklošević, Željka; Stubić, Helena. Department of Information and Communication Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences. Zagreb. 22-31.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Podjela i nazivlje zavisnosloženih rečenica u novijim hrvatskim gramatikama. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/2, 437-471.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji. *Studia lexicographica*. 75-95.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Hrvatsko moćijsko nazivlje. *Jezikoslovni zapiski* 25/1, 107-12.
- Birtić, Matea. 2006. Nazivlje u generativnoj morfologiji. *Filologija* 46-47, 1-18.

6. slika: Radovi o jezikoslovnome nazivlju na stranici *Jene*

Nadamo se da će uključivanje jezikoslovnoga nazivlja u *Strunu* pomoći svima koji se služe jezikoslovnim nazivljem, a osim znanstvenika to su i učenici, studenti, učitelji, nastavnici te svi oni koji pišu o hrvatskome jeziku ili o kojemu stranom jeziku.